

parentis munus quoddam sustinet, eodem modo iudicandum censeo; nam, si sit sub cura ejus, et commensalis illi, hac ratione poterit cum illo simpliciter communicare; si autem sit separatus, solum in iis, quæ ad munus tutoris pertinent, et sine quibus convenienter peragi non potest, communicabit. Et hæc videntur sufficere ad declarationem illius vocis *fili*; nam aliud genus filiationis spiritualis, quod a Theologis consideratur, inter baptizantem, et baptizatum, suscipientem, et susceptum, juxta titulum *de cognitione spirituali*, aut inter subditum spiritualiter, et Prælatum suum, hoc (inquam) filiationis genus ad præsens non spectat, quia nec mens Gregorii fuit de his loqui, ut per se constat; neque etiam ex illo nascitur necessitas aliqua hujus civilis communicationis, de qua nunc agitur, præcise considerando rationem talis filiationis; quid vero dicendum sit ratione subjectionis, si illam habeat conjunctam, statim declarabimus.

De servis.

9. *Servi et ancillæ ab onere non communicandi dominis eximuntur.* — Post filios numerantur servi et ancillæ in prædicto decreto, et ab hoc gravamine non communicandi cum suis dominis excommunicatis eximuntur. Vocantur autem ibi servi proprie, qui sub dominio alterius sunt, ut in eodem textu *mancipiorum* nomine apertius declaratur. Nec refert, generatim loquendo, quo jure vel titulo in servitute redacti sint, dummodo vere servi sint; nam causa vel titulus servitutis ad rem præsentem accidentarius est; oportet tamen ut non solum sint sub dominio, sed etiam sub usu seu convictu suorum dominorum; nam ex hoc proxime nascitur communicatio, et necessitas ejus. Unde si contingeret servum non esse sub potestate domini, sed vel separatim vitam agere, vel alteri inservire, sive ex voluntate domini, sive ex alia justa causa, ita de illo iudicandum esset, sicut diximus de emancipato filio; tunc enim ratione separationis communicare non posset cum domino, nisi forte in iis, quæ veluti in recognitionem domini debita sunt. Neque circa has personas aliud adnotatione vel declaratione dignum occurrit.

10. *Qui servientes ab eodem onere eximantur.* — Ultra hos vero adduntur, in eodem c., reliqui servientes, cum limitatione, ut *rustici sint, vel non adeo curiales ut eorum consilio*

scelera perpetrentur. Opinor tamen in hoc negotio magis considerandum esse actum, quam potestatem, id est magis considerandum esse, an hujusmodi servientes consilium vel auxilium dederint ad crimina perpetranda, propter quæ excommunicatio lata est, quam quod ingenio et facultate polleant ad id præstandum, si nunquam id præstiterint. Nam si priori modo fuerunt auctores vel cooperatores criminis, nullum privilegium eis voluit concedere Pontifex, ut ex citatis verbis constat. Idque optima ratione, nam qui criminis fuit particeps, eximi non meretur, sed potius fieri particeps pœnæ ac censuræ. Quocirca, si hujusmodi serviens, antequam patronus esset excommunicatus, auxilium vel consilium dedit ad crimen perpetrandum, propter quod postea excommunicatio lata est, consideranda est forma talis sententiæ seu censuræ; nam, si lata est, non solum in principaliter agentes, sed etiam in adjuvantes, et consulentes, serviens simul cum domino eandem excommunicationem incurrit, et ita duplici titulo illum vitare debet, scilicet, et quia ipse, et quia ille excommunicatus est. At vero si excommunicatio solum fertur in principaliter operantes, tum quidem directe non comprehendit servientem, qui solum auxilium vel consilium dedit; tamen obligat illum, ne cum domino excommunicato communicet, quia, ob participationem criminis, exemptus non est ab hujusmodi onere. Meritoque timeri vel præsumi potest, ejus communicationem non profuturam, sed potius obfuturam ipsi excommunicato in ordine ad resipiscendum a crimine. Denique si hujusmodi serviens tale auxilium vel consilium dedit post excommunicationem a suo patrono contractam, tunc jam communicat criminose in crimine, ac proinde in eandem excommunicationem incidit, majorique titulo ac ratione illum in posterum vitare tenetur.

11. In hoc ergo sensu limitationem illam intelligendam censeo, nam quod famulus industria et potestate valeat ad dandum consilium et auxilium, si nunquam male illa usus est, non potest esse ratio sufficiens, ut propterea, hoc privilegio, seu exemptione privetur, quia inde laudem potius, vel honorem meretur, quam pœnam. Atque hoc sentit Glossa ibi, dum illam limitationem non per potentiam, sed per actum explicuit, dicens: *Si tales sunt qui non serviunt ei in crimine.* Et idem sentit Navarrus, cap. 27, n. 27. Sed nimium limitat ad eos servientes, quo-

rum consilio, favore et auxilio dominus in sua contumacia perseverat, sentiens solum adhiberi limitationem hanc pro iis, qui post excommunicationem cooperantur delicto. At vero Gregorius non de auxiliantibus ad perseverandum, sed ad perpetrandum locutus est, et ideo expositio allata, et textui conformior videtur, et rationabilior propter rationem adductam. Sic igitur sub hac exceptione comprehenduntur omnes famuli, omnesque familiares, qui quovis titulo vel ratione alicui inserviunt; comprehenduntur etiam coloni, qui ruri inserviunt; hi enim propriissime videntur dicti rustici servientes, etiamsi actu et proprie non sint de familia. Existimo tamen his omnibus concedi communicationem, non tamen omnibus eodem modo, nec singulis quaecumque indifferenter, sed unicuique proportionatam juxta rationem et necessitatem suæ obligationis, quod est consentaneum Innocentio, in dicto cap. Inter alia, D. Thomæ, et aliis Doctoribus, locis supra citatis.

An ut subjecti hoc gaudeant privilegio, debeant ante contractam excommunicationem subjectionem iniisse.

12. *Sententia negans.* — *Sententia partim affirmans.* — Nunc quædam explicare oportet, quæ his omnibus personis exemptis communia esse videntur. Primum est, an oporteat subjectionem illam, in qua fundatur hæc exemptio, initam esse ante excommunicationem alterius. Quidam simpliciter negant, quia Gregorius absolute loquitur, et hanc conditionem non requirit. Quod si objicias c. Inter alia, respondent, ibi Pontificem id affirmasse de iis, qui ante censuram tale debitum contraxerant, non vero de aliis negasse, et argumentum a contrario sensu non semper esse efficax. Vel melius fortasse dicere possent, Pontificem ibi non agere de iis, qui possunt licite non vitare patronum excommunicatum, sed de iis qui tenentur non vitare, et hujusmodi esse illos, qui ante excommunicationem hanc obligationem habebant, qua liberati non fuerunt per censuram alterius, quæ ratio non habet locum in iis, qui antea obligati non erant, et ideo fortasse non tenebuntur communicare cum excommunicato, poterunt tamen si velint, quia simpliciter excipiuntur in dicto cap. Quoniam multos. Alii vero in solis servientibus putant procedere declarationem illam Innocentii, quod oporteat ante excommunicationem servituti

alterius se obligasse, ut possint illo privilegio frui. Et ita sentit Turrecrem., in Expos. c. Quoniam multos, et significat Sylvest., *Excommunicatio*, 5, n. 4, versic. *Tertio*, quamvis paulo inferius quoad alias personas videatur intelligere c. Inter alia, juxta secundam expositionem superius datam. Cajetanus etiam, in Summa, de solis famulis illam conditionem adhibet, quod ante excommunicationem fuerint addicti servituti. Idem sentit Navarrus, cap. 27, num. 27.

13. *Sententia in totum affirmans, vera cum limitatione.* — At vero D. Thom., ut supra retuli, generaliter de omnibus his personis, quæ sub hac particula *humile*, comprehenduntur, illam conditionem necessariam esse docet. Sequitur Angelus, *Excommunicatio*, 8, num. 44; Armil., num. 46. Et mihi probatur, hac sola declaratione adhibita, ut scilicet, necesse sit vinculum seu obligationem ante excommunicationem esse contractam; vel, si postea orta sit, sine violatione censuræ esse factam. Hæc regula colligitur ex illo c. Inter alia, nam ponit hanc conditionem ut necessariam ad illum effectum, et ideo ex negatione illius sumitur argumentum non tantum a contrario sensu, sed a negatione causæ adæquatæ vel conditionis necessariæ, ad negationem effectus, quod semper efficax est. Et quamvis verum sit, Pontificem in eo textu loqui de personis, quæ tenentur ad illam communicationem, ipse tamen declarat, illas personas, quæ ibi excipiuntur, non solum posse; sed etiam teneri sic communicare, scilicet, per se loquendo, et durante eodem vinculo, ut statim explicabo. Igitur ex intentione Innocentii, convertuntur in his personis posse et teneri; ergo conditio ad unum necessaria, ad alterum etiam necessaria est. Et sine causa ejus decisio ad postremum tantum personarum genus limitatur, cum ipse generatim de omnibus personis a Gregorio exceptis expresse loquatur. Ratio autem est, quia hoc privilegium non conceditur in injuriam et contemptum censuræ. Atque ex dictis supra de uxore potest hæc sententia amplius persuaderi, quæ melius intelligetur cum declaratione adhibita, si ad singulas personas descendamus.

14. *Filii naturales etiam a patre excommunicato geniti hac exemptione gaudent.* — *Filius adoptatus tempore quo pater est excommunicatus, ipse non potest cum illo communicare.* — *Objectio.* — *Solvitur.* — In filiis ergo naturalibus nil refert, quod a patre jam excom-

municato geniti sint, et maxime si ex legitimo matrimonio nati sint, quia absque ulla violatione censuræ progeniti sunt, cum possit licite et sine violatione censuræ maritus excommunicatus suam cognoscere uxorem, et quia ante excommunicationem erant jam quasi virtute in ipso matrimonio. Verumtamen etiam de filiis illegitime procreatis id verum censeo; nam, licet excommunicatus censuram violet, dum per fornicationem vel adulterium male filium generat, id enim facere non potest sine aliqua communicatione per excommunicationem prohibita, filius tamen genitus nihil contra censuram egit; et cum alias, postquam genitus est, non possit a se separare naturale vinculum cum patre, fit, ut ratione illius merito excipiatur ab illo onere non communicandi cum patre, præcipue quia etiam dici potest ante excommunicationem fuisse conjunctus cum patre in radice, quia est pars patris et de substantia illius genitus. Et aliæ rationes sumi poterunt ex iis quæ de servo domi nato statim dicemus. De filio autem adoptato tempore excommunicationis existimo, per se loquendo, non debere, neque posse licite cohabitare cum patre, nec cum illo communicare, quia ille contractus a principio fuit cum injuria excommunicationis ex parte utriusque (suppono enim requiri consensum ex parte ejus qui adoptatur, ut latius dixi 4 tom. tertiæ part., quæst. 23, art. 4). Unde fit, necessariam esse aliquam communicationem, quæ prohibita est cum excommunicato, atque ita ex utroque extremo fit injuria excommunicationi, quare talis adoptio non potest parere obligationem communicandi, nec esse fundamentum alicujus privilegii repugnantis ipsi excommunicationi, quod etiam confirmant supra dicta de uxore. Dixi autem *per se*, quia si interveniat ignorantia probabilis, quæ excuset eum qui adoptatur, probabile est eum uti posse jure bona fide acquisito, sicut de uxore diximus, propter easdem rationes ibi factas. Quanquam, si velit suspendere (ut ita dicam) usum illius filiationis, possit, ut opinor, id facere, quia in eo non procedit decisio textus in cap. Inter alia, de Sentent. excom., nec ratio ejus in eo locum habet, cum hujusmodi adoptatus non fuerit ante excommunicationem parentis ei obligatus. Dices: satis est, quod postea obligationem contraxerit; nam obligatio quancumque fuerit, implenda est. Respondetur, contractum cum excommunicato vel ab excommunicato factum, licet non sit omnino invalidus, non

tamen ita esse firmum et efficacem, ut inducat obligationem, et usum ejus excommunicationi repugnantem, et ideo illa obligatio, vel talis est ut rescindi possit, vel certe ut, licet non rescindatur, sit quasi suspensa respiciens tempus, in quo talis pater excommunicatione careat, ut in similibus magis in sequentibus explicabitur.

15. *Qui non baptizatus servus efficitur ab excommunicato postea baptizatus debet domino communicare.* — In servis est peculiaris ratio, quia, regulariter loquendo, prout res est in usu Christianorum, inviti rediguntur in servitutem, vel positive, si sint adulti, vel saltem negative quantum ad propriam voluntatem. Rursus oportet considerare hanc servitutem regulariter etiam inchoari circa personas infideles, quia qui est liber, quando Christianus efficitur, nisi a fide deficiat, nunquam potest in servitutem Christianorum redigi: Primum ergo pro constanti habeo, si servitus acquiratur in personam non baptizatam, etiamsi in statu excommunicationis acquisita sit, nil impedire quominus talis servus, si postea baptizetur, possit et debeat suo domino communicare, quanquam ejus excommunicatio duret. Ratio est, quia excommunicatio non prohibet cum tali persona communicare, et ideo absque violatione vel injuria excommunicationis potest acquiri dominium in talem servum, vel si in justo bello capiatur, quod non est prohibitum excommunicato, vel si ab ipsomet sua sponte se vendente, aut ab alio infideli domino ematur, quia cum his contrahere non est prohibitum excommunicato; imo, licet ab alio fideli domino comparetur per contractum, vel donationem, aut alio simili modo; nam, licet hujusmodi communicatio prohibita sit cum excommunicato inter ipsos fideles, respectu tamen ipsius infidelis hoc nihil impedit quominus integrum jus in ipsum acquiratur. Quod etiam secundum hunc respectum dici potest acquisitum ante excommunicationem, id est, antequam ratione excommunicationis vel ipse teneretur vitare communicationem talis servi, vel servus, illius. Atque idem dicendum est, si quis incipiat esse servus per nativitatem ex ancilla domini jam excommunicati, nam ille nihilominus poterit postea communicare, quia incipit esse servus, priusquam Christianus sit. Item, quia sine interventu alicujus communicationis prohibita servus nascitur. Atque ita quocumque modo dominium servi acquiratur erga personam infidelem, nihil refert, quan-

tum ad præsens attinet, quod ante vel post excommunicationem acquiratur.

16. *Servus baptizatus acquisitus a domino excommunicato existente potest cum illo communicare.* — At vero, quando hoc dominium acquiratur in personam fidelem seu baptizatam, regulariter non acquiratur, nisi per venditionem vel donationem alterius domini, quia Christiani, alias liberi, nec capti in bello ab aliis Christianis, non solent fieri servi, nec vendi, aut emi solent ab aliis Christianis; quando autem servus venditur vel donatur a domino, non expectatur consensus servi, et ideo ex parte ipsius nulla est necessaria communicatio; imo nec ex parte ejus, cui de novo acquiratur; ac propterea videtur etiam tunc posse talem servum cum domino communicare, quia respectu illius ita se habet dominus ac si ante excommunicationem dominium in illud haberet, quandoquidem illud acquisivit absque ulla communicatione cum illo. Quod autem respectu alterius domini intercesserit aliqua communicatio illicita, valde extrinsecum est et remotum, ut inde potuerit hoc jus impediri. Idemque dicendum censeo, si contingat homines baptizatos propter apostasiam et bellum injustum contra Ecclesiam motum, in veram captivitatem ac servitutem redigi per bellum, ut superioribus annis in regno Granatensi visum est; quia enim debellare hujusmodi apostatas non est prohibitum excommunicato, ideo integrum, et ut ita dicam expeditum jus in hujusmodi servum acquiratur; ideoque etiam ille servus postea cum illo communicare tenebitur. Denique si contingeret (quod non sit) Christianum liberum se alteri Christiano excommunicato vendere in servum, tunc de illo idem dicendum censerem, quod de adoptato in filium ab excommunicato; est enim eadem ratio ac proportio.

17. *Cæteri servientes debent ante excommunicationem domini esse subjecti, ut illi possint communicare.* — Nisi a censuræ violatione excusentur. — De reliquis servientibus seu famulis liberis res est facilior, quia non contrahunt debitum, nisi per contractum aliquem includentem mutuam communicationem, et ideo de illis frequentius asseritur et simplicius intelligitur illa conditio ab Innocentio posita, quod debet obligatio antecedere excommunicationem, et rationes etiam superius factæ de uxore et de aliis, in his personis potissimum locum habent. Verumtamen etiam ad hos applicanda est limitatio supra adhibita, nimirum, quod absque violatione censuræ

postea orta non sit; potest autem esse excusatio duplex sæpe repetita. Prima est ignorantia probabilis de alterius excommunicatione; si enim hæc intercedat, talis famulus, quia nihil contra excommunicationem egit, non obligatur ad rescindendum contractum, præsertim si absque suo incommodo id facere non potest, quanquam possit illud rescindere, si velit, vel suspendere, juxta infra dicenda. Si autem nolit, et potest et debet suo domino communicare, quia debet obligationem suam implere; neque enim potest ab alio accipere stipendium et ei non ministrare. Secunda excusatio est necessitas, quæ communiter assignatur ex parte ipsius excommunicati; nam si morali modo indigeat famulis, colonis, et aliis hujusmodi, hoc titulo potest aliquis sine culpa (juxta superius dicta) ejus servituti obligari, et consequenter poterit etiam postea et debeat cum illo communicare. Existimo tamen idem operari, si necessitas sit ex parte ipsius famuli seu servientis; nam si ad suam sustentationem indigeat tali ministerio, et non inveniat alium, cui commode possit inservire, licite poterit idem facere, quia non est minus favorabilis necessitas non excommunicati, quam excommunicati, ut ex superioribus patet. Atque hoc titulo excusari possunt quidam servientes alicui, qui sine stipendio et obligatione aliquo modo serviunt, maxime in curiis; in his enim non habet locum ratio Innocentii III, dicto cap. Inter alia. Ideoque absolute non tenentur communicare, quia neque ante excommunicationem tenebantur, sed voluntarie id faciebant; ut ergo licite possint postea inservire et communicare, alio titulo necessitatis muniendi sunt; ille autem sufficiens est, quia regulariter non possunt servitutem inchoatam sine magno suo detrimento omittere vel intermittere.

De parentibus, dominis, etc.

18. *Superior non excommunicatus potest cum inferiori excommunicato communicare.* — Altera dubitatio his omnibus communis et in titulo sectionis insinuata est, an superiores illis, seu unicuique illorum respective, possint aut debeant cum eis communicare: nam in illis non habet locum ratio, propter quam inferioribus seu subjectis hoc privilegium conceditur, scilicet, obligatio ad parendum superiori; hæc enim annotatur in dicto cap. Inter alia. Dupliciter itaque intelligi potest hæc dubitatio: primo an superior excommunicatus

possit communicare inferiori non excommunicato; secundo, an superior non excommunicatus possit cum inferiori excommunicato communicare. Hæc posterior pars vix habet dubitandi rationem; licet enim Glossa in dicto cap. Quoniam multos, quam communiter receptam esse dicit Navarrus, cap. 27, num. 27, negaverit hos superiores posse communicare cum inferioribus excommunicatis, mihi tamen oppositum videtur certum, quod tenuit Navarrus ibi, cum Adriano, q. 3 de Clavibus. Ratio est, quia jus superioris non minus est quam jus vel obligatio inferioris; si ergo inferiori conceditur, ut possit communicare cum superiori excommunicato, cur in eadem proportione ac cæteris paribus negandum est superiori? Dices: quia de inferiori id cautum est in jure, non autem de superiori; item quia inferior tenetur superiori, et non e converso. Sed contra primum est, quia in jure non fit exclusio harum personarum. Et quamvis non exprimantur formaliter et expresse, satis tamen exprimuntur in suis correlativis, sicut de uxore diximus, et regula Juristarum est, disposita in uno correlativo, in alio etiam intelligi, ubi nimirum non cernitur specialis et sufficiens ratio, ob quam in uno correlativorum id potius sit dispositum quam in alio, quæ hic non existit, ut patebit facile excludendo alteram responsionis partem.

49. Aliud est enim tractare, an hæc personæ superiores possint licite communicare inferioribus, aliud vero an teneantur. Ad primum non est necessaria obligatio, sed jus et necessitas, vel utilitas; quæ omnia inveniuntur in his personis superioribus. Neque enim privari debent suo jure propter excommunicationem alterius. Propter quod, ut sæpe dictum est, potest quilibet suum debitum ab excommunicato postulare, juxta cap. Intelleximus, de Judiciis. Eadem ergo ratione possunt hi superiores obsequia sibi debita ab inferioribus exigere, etiamsi hi excommunicati sint. Diximus etiam unumquemque propter suam necessitatem vel utilitatem posse communicare cum excommunicato, qui titulus etiam in his personis locum habet, ut per se constat, quia quoad hoc verum est, quod Navarrus dixit, has personas excipi per verbum *utile*; ad debitum autem communicandi necessaria est obligatio, quæ etiam his personis non deest; nam ut dixit D. Thom., in 4, dist. 18, q. 2, art. 4, etiam hæc personæ superiores obligantur quoad aliqua suis subditis, ut ad provi-

dendum illis de necessariis, ad corrigendum illos, et similia, et quoad hæc non solum possunt, sed etiam debent communicare, quantum necessarium fuerit ad hanc obligationem implendam, ut dixit D. Thom. ibi, et quoad hoc comprehendi possunt hæc personæ sub verbo *humile*, secundum correlationem, ut diximus. Sic etiam in illis habet locum ratio et decisio textus in dicto c. Inter alia.

20. *Possitne superior excommunicatus suis inferioribus non excommunicatis communicare.* — Major difficultas est in alio sensu, an hi superiores, quando excommunicati sunt, possint vel debeant suis inferioribus communicare, quod etiam quæri potest de ipsis ipsis inferioribus excommunicatis, quia nec hoc videtur expresse in jure definitum, et plura conceduntur non excommunicatis respectu excommunicatorum, quæ non conceduntur excommunicatis respectu fidelium, ut constat ex Extravag. *Ad evitanda*. Dicendum vero est etiam hoc modo his personis licitam esse communicationem cum suis correlativis. Primo ob illam generalem rationem, quod fere inutilis esset facultas concessa uni correlativorum non excommunicato, ad communicandum cum excommunicato, nisi et e converso huic concederetur ad communicandum alteri, ut supra in marito et uxore declaravimus; est enim hic eadem ratio. Denique, quia si inferior, v. gr., excommunicatus sit, propter excommunicationem non liberatur debito obsequendi; non enim debet ex sua excommunicatione commodum reportare, ut dicitur in dicto cap. Intelleximus; ergo non solum potest, sed etiam tenetur communicare, saltem, quantum ad hoc debitum solvendum necessarium est. Aliunde vero etiam indiget hac communicatione ad suam sustentationem, neque obligari debet, ut a suo superiori se separet; nam vel id facere licite non potest ut servus, vel filius, vel certe non sine magno incommodo et dispendio, moraliter loquendo, ad quod obligandus non est. Durante autem illa societate et cohabitatione non potest moraliter a communicatione abstinere. Hic autem discursus eodem modo fieri potest ex parte superioris, quia ille etiam suo modo tenetur subvenire subdito suo, cujus obsequio et societate indiget, nec cogendus est illum a se separare. Igitur per quamdam correlationem seu consecutionem, has omnes personas intelligo esse exceptas in prædicto c. Quoniam multos, et comprehensas in dicto versiculo, sive sub verbo *humile*, sive sub verbo *utile*,

aut etiam sub verbo *lex*, hæc enim omnia ad illas personas pertinent, ut ex dictis satis patet. Et in hac tota doctrina conveniunt fere auctores supra citati, D. Thom., Adrianus, Gabriel, Soto, Navarrus, et reliqui Summistæ et moderni communiter.

21. *Quæ communicatio his personis liceat.* — Potest tamen in eis animadverti quædam diversitas, nam quidam illorum concedunt his personis communicationem mutuam, cum quadam tamen limitatione (ut ita dicam) respectiva, scilicet, ut unusquisque ea communicatione uti possit, quæ suo muneri, aut humanæ commoditati necessaria est, et non majori. Alii vero supposita prædicta connexionione talium personarum, simpliciter eis communicationem concedunt. Quorum sententia mihi probatur, dummodo de hac communi et usuali communicatione humana intelligatur, quia tollit scrupulos et anxietates, quæ fuit intentio Gregorii in dicto c. Quoniam multos. Et ut hac ratione aliquid operetur jus illud. Nam, si hujusmodi personæ solum uti possent jure necessitatis, vel utilitatis, aut obligationis suæ, et deberent esse sollicitæ, ne illam mensuram excederent, totum hoc quasi ex natura rei, et ex rigorosa ac rationabili prioris juris interpretatione haberent; plus ergo eis voluit Gregorius concedere; nam, quod viderit in his omnibus esse morale periculum, si cum ea limitatione concederetur communicatio, ideo simpliciter excepit illas personas a tali vinculo et obligatione. Accedit, quod in cap. Cum voluntate, de Sent. excom., merito conceditur, ut possit is qui cum excommunicato pro salute animæ illius agit, aliqua alia incidenter interponere, quia intellexit Pontifex non posse moraliter fieri, ut præcise illa spiritalia tractentur humano modo, et non aliqua alia misceantur. Sic ergo intelligendum est in præsentibus prudentissime fuisse ab Ecclesia provisum, quia moraliter etiam inseparabilis est communicatio necessaria a non necessaria, et regulariter hujusmodi personæ nec prudentiam, nec valorem habent ad eam discretionem faciendam.

22. *Sola usualis communicatio licita est his personis.* — Addidi vero, dummodo hæc de usuali et ordinaria communicatione intelligantur, quia in hac sola locum habet ratio facta; unde ad illam plane diriguntur verba Gregorii. Quapropter in primis cavere debent hæc personæ, ne directe vel indirecte in crimine communicent, neve sua communicatione occasionem præbeant excommunicatis perse-

verandi in contumacia; nam hoc et intrinsece malum est, et in prædictis juribus expresse animadversum. Unde Doctores admonent has personas, ut si superiores sint, inferiores corrigant, quod sui muneris est, et procurent, ut a contumacia decedant; nam si in hoc sint negligentes, fieri potest, ut indirecte saltem consentire vel cooperari videantur, et ideo participes censuræ fiant, argumento cap. Quantæ, de Sentent. excomm. Si vero sint inferiores, caveant, ne ullo modo superiori excommunicato obsequantur in his, quæ ad perseverandum in crimine spectant, et ne vel consilio, vel assentatione, ejus duritiam, vel pertinaciam in crimine augeant, alioqui in idem periculum incident. Deinde cavere debent omnes, ne in divinis communicent, nam hæc communicatio prorsus aliena et extranea est a prædictis conjunctionibus. Quapropter, licet pater habeat filium sacerdotem, qui excommunicatus et denunciatus sit, non poterit ab eo sacramentum petere, nec Missam ejus audire, quia hæc ministeria ad conjunctionem naturalem patris cum filio non spectant; et idem est in similibus considerandum, præsertim quando communicatio est per actionem unius in alium, vel receptionem unius ab alio; nam si sit per solam consistentiam cum excommunicato ad idem sacrum vel divinum officium, aut per ministerium aliquod et quasi famulatum, tunc licet talis communicatio, per se loquendo, cavenda sit, tamen si aliquando sit, ut esse potest, connexa cum priori vinculo seu obligatione, excusabilis esse poterit; ut, v. gr., si clerico excommunicato inserviens cogatur illi sacrum faciente ministrare vel quasi honoris causa ei assistere, quia ad hoc ex officio suo tenebatur, et fortasse sine incommodo suo non potest illum vitare, tunc communicatio illa non erit per se mala, dummodo non includat positivam cooperationem ad actionem pravam, ut in superioribus dictum est. Idem frequentius accidere potest, si fœmina excommunicata, Missam audiens, vel filias, vel famulas, secum ferat, secumque interesse compellat; tunc enim non peccabunt ei obsequendo, et sic in similibus. Tandem cavere debent hæc personæ, ne communicationes alias etiam humanas valde extraordinarias et suis muneribus nec necessarias, nec ordinarie aut moraliter conjunctas, immisceant, ut, v. gr., si novos contractus inter se inire velint, vel aliquid simile; nam hoc illis non est ulla ratione concessum, quia in his etiam cessant omnes rationes supra factæ,

nec jura de his loqui videntur, et ideo generalis lex excommunicationis quoad hæc integra manet.

Possintne inferiores ejusdem famulæ, si quis eorum excommunicetur, inter se communicare.

23. *Assertio.* — Tertia dubitatio esse potest, quid dicendum sit de iis personis præsertim inferioribus inter se collatis; contingit enim esse plures sub eodem superiore, ut plures fratres, servos aut famulos, et unum excommunicari; an igitur inter se communicare poterunt? videtur enim posse, quia vix possunt moraliter communicare uni tertio, quin communicent inter se. Aliqui propter hanc rationem simpliciter affirmant, et præterea quia, si servus cum domino cohabitare compellitur, ut licite potest, etiamsi ipsemet dominus excommunicatus sit, multo magis non cogetur recedere a domino, solum quia alter conservus excommunicatus sit; poterit ergo illi cohabitare; ergo et communicare cum illo. Quæ ratio a fortiori de fratribus procedit, et maxime quia filius quasi una persona cum patre esse censetur. Dico autem his personis per se et directe nullum privilegium esse concessum. Quod notavit Felinus, dicto cap. Inter alia, et patet, quia in dicto cap. Quoniam multos, simpliciter nominantur hæ personæ; relativum autem per se non accipitur nisi in ordine ad correlativum, et ita Innoc. III, in d. c. Quoniam multos, solum in ordine ad illud declarat hanc communicationem et obligationem. Quapropter non poterunt hæ personæ inter se omnino libere communicare, quasi privilegio aut exemptione utentes. Poterunt tamen eam communicationem habere, quæ moraliter vitari non potest, supposita cohabitatione et communicatione cum eodem superiori. Hoc enim probat ratio facta, et quia, concesso principali, id quoque concessum intelligitur, quod accessorium vel consequens est.

24. *Liceatne hæc communicatio inferiorum cum superioribus in excommunicatione ex qualibet causa aut modo lata.* — Tandem dubitari potest, an, quæ diximus, generatim procedant in omni excommunicatione, quacumque causa vel modo lata. Quidam quoad causam hoc limitant, ut non procedat in excommunicatione ob hæresim, arg. cap. ult. de Hæret., de quo textu paulo post dicemus. Quoad modum vero limitant alii, quando ex-

communicatio lata est etiam in participantes. Sed neutra limitatio necessaria est, et ita doctrina data simpliciter procedit. In hæretico enim considerari potest aut periculum errandi, quod ex ejus communicatione provenire potest. Et hoc non pertinet ad excommunicationem, neque ad aliquam specialem legem Ecclesiæ, sed ex natura rei oritur illa obligatio, quando moraliter timetur tale periculum; non enim semper, neque in omnibus personis æquale est, et ita limitatio illa sub hac consideratione non pertinet ad præsens. Si vero consideretur in hæretico sola censura propter tale crimen imposita, tunc per se non magis privat communicatione, quam lata propter aliud delictum; nullo enim jure cautum est, quod illa excommunicatio habeat plures effectus; sed habet quidem hæreticus alias pœnas ipso jure impositas, propter quas fortasse privatur jure vel dominio, et consequenter communicatione, quæ in illo fundatur; tamen neque illa pœna est effectus excommunicationis, sed per se imponitur, neque illa est exceptio a proposita regula, quia illa communicatio non cessat tunc propter specialem prohibitionem, sed propter subtractionem materiæ, ut sic dicam. Sicut, si servus servitute eximatur, jam non poterit communicare cui antea poterat, quamvis excommunicatio, et lex illius eadem maneat. In alia vero exceptione de excommunicatione lata in participantes, idem dicendum hic est, quod supra de uxore diximus; nam in his personis jure exceptis solum intelligitur specialiter punire communicationem eis non concessam, non tamen prohibere aliam jure concessam. Atque ita etiam in tali excommunicatione tota doctrina superius data procedit.

SECTIO VI.

Utrum temporali jurisdictioni hominis excommunicati subjecti, possint cum illo licite communicare.

1. *Possintne subditi temporaliter cum suis dominis excommunicatis communicare.* — Hactenus diximus de iis personis, quæ formaliter in jure excipiuntur; superest, ut de quibusdam aliis dicamus, quæ ob parem rationem videntur ad prædictas posse reduci, et sub verbo *humile*, comprehendendi. Primo ergo dubitari potest de subditis temporaliter, an possint cum suis dominis communicare, et domini cum illis. Ex dictis enim videtur sequi, posse id licite facere, quia nulla est minor ratio de his subditis, quam de famulis

vel colonis, nam eadem obligatione justitiæ tenentur tributa, vel alia obsequia suis dominis solvere. In contrarium vero est, quia in cap. Nos Sanctorum, 15, quæst. 6, ait Gregorius hos subditos esse absolutos a fidelitate et debito, etiam juramento firmato, obsequendi dominis excommunicatis, propter eorum excommunicationem. Et in cap. Juratos, eadem causa et quæst., dicitur, juratos milites prohibendos esse, ne duci serviant, quamdiu excommunicatus est. Propter hæc aliqui simpliciter affirmant hos subditos non teneri, et consequenter non posse licite hujusmodi dominis excommunicatis communicare. Et ratio a priori est, quia jura, a quibus potissimum omnes hi effectus pendent, diversimode de iis subditis, quam de servis domesticis seu familiaribus disponunt. Ratio autem seu congruentia horum jurium reddi potest, vel quia communicatio cum servis est magis necessaria ad vitam humanam, vel certe quia crimina, propter quæ hi domini temporales, qui solent esse magnates et principes, excommunicantur, non sunt nisi valde atrocita et gravia, et ideo majori rigore puniuntur.

2. Quam sententiam simpliciter existimo veram, quantum ad eam communicationem civilem et politicam, de qua nunc agimus, et quantum ad concessionem libere illa utendi factam in cap. Quoniam multos, quia revera nec de his personis ibi fit mentio, neque in eis est eadem ratio vel causa necessitatis. Nihilominus tamen potest manere quæstio de speciali communicatione necessaria ad recognitionem subjectionis ex parte unius extremi, et domini ex parte alterius. Et de hac dicendum videtur, non esse simpliciter et omni ex parte prohibitam, licet quoad aliquid vetita sit. Quod ita declaro, nam tria videntur esse, quæ ad hoc dominium et subjectionem pertinere possunt. Primum est forensis jurisdictio, et omnes actus qui ad illam pertinent; et quoad hoc cessare debet communicatio, quia etiam jurisdictio temporalis per excommunicationem suspenditur, maxime si denunciata sit; nam si non sit, id erit positum in voluntate subditorum, ut latius dicitur sectione sequente. Secundum est obligatio fidelitatis, obedientiæ, quæ interdum esse solet juramento firmata, cujus vim etiam tollit excommunicatio, ut probant allata jura; probabile autem censeo non habere hunc effectum usque ad sententiam, saltem declaratoriam criminis, ut ex sequentibus patebit. Tertium est dominium regni aut populi, et

exhibitio tributorum vel servitorum, quæ illi respondet. Et quoad hoc dico non cessare communicationem ex vi censuræ.

3. *Princeps excommunicatus ex vi excommunicationis non privatur dominio in subditos.* — Quod ut declaretur, oportet advertere excommunicationem non posse habere hunc effectum circa hujusmodi subditos, nisi supposito prius alio, nimirum quod domini priventur dominio vel usu ejus, quia manente dominio in sua vi, fieri non posset, quin inferiores obedire tenerentur, et consequenter communicare, saltem quantum necessarium esset ad suam obligationem implendam, juxta cap. Inter alia, de Sent. excom. Excommunicatio autem per se ac simpliciter lata non habet hunc effectum, quia sicut non privat dominio aliarum rerum temporalium, neque usu earum, ita nec privat hoc dominio, quia non est de illo major ratio, nec jus, in quo de excommunicatione hoc specialiter disponatur. Dico autem de excommunicatione, quia de nonnullis excommunicatis, ut de hæreticis, et similibus, interdum hoc in jure disponitur; tamen ex hac ipsa dispositione speciali intelligere possumus, excommunicationem secundum se non habere hunc effectum; nam, ubi ille efficiendus est, specialiter in lege aut sententia exprimi necesse est. Ac propterea, quando talis effectus adjungitur, non appello illum effectum ipsius excommunicationis, sed specialem pœnam simul cum excommunicatione impositam; sicut cum hæreticus excommunicatur, et privatur dominio rerum suarum, non est hæc privatio effectus excommunicationis, sed quædam pœna simul cum illo conjuncta. Unde infero, prædictos subditos non privari omni communicatione cum suis dominis, nisi quando jure aliquo cautum est, ut tales personæ propter talia crimina non solum excommunicentur, sed etiam suis dominis seu principibus temporalibus priventur. Neque contra hoc obstat dictum cap. Nos Sanctorum, nam præter aliam expositionem, quam infra trademus, ibi non est sermo de privatione domini, sed de absolutione a juramento fidelitatis eis præstito, quæ longe diversa est, et non simpliciter conceditur, ut perpetuo duret, sicut est ablatio domini, postquam semel fit, sed solum est ad tempus, pro quo aliquis pertinaciter in excommunicatione permanet, ut constat ex cap. ult. de Pœnis; ex quo textu utrumque colligitur, ut ibi notat Abbas. Ut ergo excommunicatus princeps dominio et